

SLOVENIJA

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Gosposka 12 — Naročnina četrtneto 15 din, za pol leta 30 din, za vse leto 60 din — Posamezna številka 2 din — V zamejstvo za vse leto 90 din — Poštoček rač.: Ljubljana 16.176 — Rokopisov ne vračamo — Oglasi po tarifu — Izhaja vsakega 1., 11. in 21. v mesecu — Tiska tiskarna M. Hrovatin v Ljubljani

Podoba sodobnega slovenskega razumništva

Zelo zaslužno delo bi bilo, če bi nam kdo dobro predstavil resnično podobo slovenskega razumništva.

Taka podoba bi nas poučila, da sploh cela podoba še ni dopolnjena, da si slovensko razumništvo svojo podobo takorekoč šele išče, da jo šele skuša natanko opredeliti in ločiti od svoje preteklosti.

V gospodarskem pogledu slovensko razumništvo ni več gosposki stan, kakor so imenovali v pretekli dobi naše meščanstvo. Slovensko razumništvo je naravnost obubožalo. Tako imenovani svobodni razumniški poklici so doživeli zaradi prevelike razmnožitve naravnost propad na vsej črti. Samo redki osamljenci se še gibljejo v blaginji. Uradniški stan s sentimentalnostjo primerja, kakšne dohodke bi bil imel uradnik enake kategorije pred svetovno vojno in kakšne ima sam. Z eno besedo — pri ogromni večini slovenskega razumništva gospodinji mati skrb.

Pri vsem tem pa se slovensko razumništvo ni zilo v eno enoto s slovenskim kmetom in delavcem. Tudi medsebojno razumevanje se ni dovolj povečalo. Še vedno imata delavski in kmečki stan nasproti izobražencu nekako zavist in nerazumevanje, prav gotovo pa prav veliko nezaupanje. Gospodarsko ponižanje je vplivalo največ v tej smeri, da je padlo tudi spoštovanje in upoštevanje izobraženega stanu.

Ta gospodarski ponirek je vplival tudi na javno delovanje izobraženstva. Velik del inteligence je zaradi moreče skrbi za skromni živež in obleko, sploh zgubil vsako veselje za kako javno delo. Zastojno javno delo je navadno zvezano vrhu tega še s stroški, ki jih marsikdo čisto preprosto ni mogel več utrpjeti. Po drugi strani pa je javno delo napredovalo po tehniki in organizaciji. Javno delo so takorekoč vzeli v zakup organizacijski aparati in so začeli strog monopol. Pripuščen je bil samo, kdor je bil stoodstotno zanesljiv, zanesljiv pa je bil samo, kdor je bil organiziran, kdor je torej poleg miselnega pripadništva priznal tudi organizacijski red in oblast organizacijskih delovodij. Obenem so ti aparati poskrbeli, da je postalo javno delo plačano in s tem vir dohodkov in vir ali pa vsaj zboljšanje obstoja. Organizacije, ki so svoje dni zbirale celo vrsto idealnih, prosvetnih, kulturnih in drugih sodelavcev, so si ustvarile tak položaj, da marsikdo tam dobi pogoje za primeren zaslužek. Tako je javno delo dobilo čisto novo oznamilo. Zato je pa po drugi strani padla avtoriteta in ugled tako imenovanih javnih delavcev. V začetku narodnega dela preprosto ljudstvo večkrat ni moglo razumeti idealnih inteligentov, zakaj hočejo delati med njimi zastoj, sedaj to razumejo in seveda pri tem ogromno trpi ugled vsega razumništva. To dejstvo pa vpliva tudi na javne delavce same. Svoje dni so se čutili vsi javni delavci vsaj ene smeri kot posebna družina, v kateri je vladala odkritost in neka toplina, sedaj pa celo med javnimi delavci ene in iste smeri vlada medsebojni hlad, včasih kar mrz, vselej pa veliko nezaupanje.

Najvažnejša naloga in dolžnost izobraženstva vsakega naroda je, da ustvarja zdravo miselnost, trdno ideologijo. Kako vrši sodobno izobraženstvo to nalogo? Eno skupnost vseh delavcev na tem polju moramo predvsem ugotoviti. Vsi se kar kosajo med seboj, kdo je bolj korenito zavrgel vso miselnost preteklosti. Največja sramota se zdi, če se komu očita, da miselno popolnoma korenini v pretekli dobi. V pretekli dobi je bilo tako preprosto, bili so tedaj verni ljudje, bili so liberalci, bili socialisti, bil je še sempatja kak čudak in nekateri so se celo našli, ki so bili istočasno vse troje. Potem pa — konec. Sedaj pa je ta stvar postala strašno zamotana. Vršijo se na vseh straneh mnogobesedne debate

in polemike v slogu dr. Vebrove filozofske dialektike, povsod je mnogo mnogo več besed kot pa jasnosti, zato pa tudi neskončno Ahilovih pet, ki jih hvaležno in obenem srdito pograbi nasprotnik. V oficelnih skupnih taborih nastajajo nekake sekte, vsi pa so nasproti vsakemu, ki je javno izpovedal kako drugačno mnenje, do skrajnosti nestrpni. Posebne okoliščine sedanjega časa so povzročile, da se uporabljajo izrazi, ki naj pomenijo nekaj čisto drugega, da se piše eno in misli drugo,

Vojna in politika

Franklin Delano Roosevelt tretjič izvoljen.

Največji dogodek preteklega tedna so bile volitve predsednika Združenih držav Severne Amerike. Pri teh volitvah so bile značilne sledeče okolnosti:

Sploh ni šlo za zunanje politične zadeve in tudi ne za demokracijo ali proti nji. Oba kandidata sta odločno poudarjala enako zunanje politično gledanje, da je treba namreč z vsemi sredstvi podpreti Anglijo in skušati ohraniti mir za Ameriko. Oba kandidata sta tudi z vso odločnostjo izjavljala svojo vero v demokracijo. Willkie je v imenu demokracije obetal, da bo v primeru izvolitve takoj predlagal zakon, s katerim bo prepovedano v tretje kandidirati. Roosevelt je v zadnjem volilnem govoru pel naravnost visoko pesem demokraciji in veri vanjo. To je vredno povedati posebno sedaj, ko je toliko ljudi po svetu, ki so naravnost z boljo v srcu izgubili vero v demokracijo. Pokazala se je pa ob tej izvolitvi tudi druga stran, ki mora biti bistvena za pravo demokracijo. Takoj po izvolitvi je Willkie čestital Rooseveltu k zmagi in pozval svoje volilce, da naj podpirajo Roosevelta, ker je treba, da je v teh časih ameriški narod popolnoma složen. Več listov, ki so nastopali proti Rooseveltu samo radi tega, ker so bili načelno proti tretjekratni izvolitvi istega predsednika, to je bil do sedaj namreč v Ameriki nekak nepisan politični zakon, je začelo sedaj po izvolitvi zopet Roosevelta podpirati. Ko je namreč narod z izvolitvijo rešil načelno vprašanje, ni več vzroka za taka nasprotovanja. Z gotovostjo se lahko reče, da tudi Roosevelt, ki je brez vsakega dvoma velika politična osebnost, ne bi bil mogel iti mimo tega nepisanega zakona, ako ne bi bilo posebnih zunanje političnih razmer, ki so priporočale, da se v tem času ne izmenja predsednik, ker bi to kolikor toliko oslabilo zunanje politično dejavnost in učinkovitost Amerike. Zelo verjetno je, da bi v tem primeru Roosevelt tudi ne bil sprejel kandidature v tretjič. Zato je očitno, da je ta izvolitev tudi zunanje politično nad vse pomembna, čeravno del evropskega mnenja razglasa, da je to čisto notranje politična stvar Amerike, ki na zunanje politično zadržanje drugih držav ne more imeti nobenega vpliva. Angleško javno mnenje je to izvolitev pozdravilo z največjo radostjo, Japonci pa menda vidijo v tem veliko povečanje vojne nevarnosti zase.

Slovenski izseljenci so, kakor se da vsaj sklepati iz njihovih poročil rojakom domov, po večini glasovali za Roosevelta.

Vojna med Italijo in Grčijo.

V tistem razmerju, v katerem vse primere šepajo, bi se moglo primerjati začetek vojne med Italijo in Grčijo, začetku svoječasne vojne med Zvezo Sovjetov in Finsko. Do sedaj ta vojna še ni prišla preko začetnih priprav in prask. Za nas se je pa ob tej priliki zopet pokazalo, da je precej resnice v latinskem pregovoru,

da se takorekoč strelja v konja, misli pa na jezdeca, in najbolj zajemljivo je to, da vsi ti bojevniki to tudi natančno vedo, da je takorekoč postalo samo ob sebi razumljivo, da ne gre za to, kar je v vrstah, ampak za to, kar je med vrsticami.

Vsi ti graditelji moderne miselnosti pa se zavedajo, da je njihovo delo v največji meri odvisno od izida sedanje vojne in da je zastoj, če ne bo izid tak, kakor ga pričakujejo. Na dnu vsega pa je skoraj vedno precej naravnost bolnega pesimizma.

da gre vselej že za nas, kadar pri sosedi gori. Ob tej priliki so namreč letala neznanega izvora trikrat bombardirala Bitolj, ki leži kakih 20 km od meje in povzročila znatno škodo. Takoj je bilo odrejeno, da se škoda ugotovi, da se preprečijo nadaljnji taki primeri in da se sploh vse primerno ukrene. Vojni minister Milan Nedić je odstopil in je prevzel vojno ministristvo upokojeni armijski general Petar Pešić.

Lojze Ude:

Nekaj pripomb k sodobnim razmišljanjem Andreja Beličana

6.

Beličan govori na strani 347. o stališču »nove družbene sile, družbenega napredka, to je edino objektivnem, občečloveškem stališču«. Nova družbena sila je v smislu marksizma proletariat. Stališče proletariata je torej Beličanu edino občečloveško stališče. Da to ni, je jasno za vsakogar, ki mu niso razredi edina realnost človeške družbe in razredni boji ne vsa zgodovina. Vendar pa bi to stališče še ne zavajalo v prehode zablode, če bi bilo stališče Beličana, to je leninistov, res stališče proletariata, torej stališče vseh izkoriščanih. To pa ni res. To je, ne morem reči drugače, predrzna neresnica. Stališče Beličanovo, stališče leninistov, je dejansko res samo njihovo stališče. Razglasa se sicer za prednjo stražo vseh izkoriščanih, dejansko pa gledajo z enakim sovraštvom in prezirom ne samo na tiste, proti katerim teoretično v glavnem usmerjajo svoj boj, to je proti kapitalističnemu razredu, temveč tudi na tiste, ki jim v enem ali drugem vprašanju nasprotujejo, ki se jim nočejo podrediti, in celo na tiste, ki so jim pripravljani samo kritično slediti.

Čeprav nisem marksist in to nikdar nisem mogel biti, se mi je vendar dolgo upiralo, da bi to njihovo stališče jemal tako, kakor ga sami razumevajo in, čeprav včasih taktično prikrito, z vso doslednostjo izvajajo. Nemogoče se mi je zdelo, da bi človek na človeka mogel gledati tako, kakor gleda leninist, vedno in izključno samo kot na pripadnika enega ali drugega razreda ali še huje: samo pripadnika ali sovražnika leninizma. Preveč brezumno se mi je to videlo. V času od nekako 1935. leta do 23. avgusta 1939. leta so se kazale celo možnosti, da leninisti od tega svojega teoretičnega ekskluzivizma popustijo ne samo taktično, temveč tudi načelno. Po 23. avgustu 1939. pa se zopet odkrito kaže ta celostni razredni pogled leninista na človeški svet. Realnost človeške osebe in realnost narodne skupnosti ne pomenita za današnjega leninista Beličanove vrste ničesar več. To so menda samo še fantazmagorije, ostanki liberalne demokracije itd.

Ne bi bilo sicer nujno, da je Beličan od razglabljanja o vprašanju nevtralnosti, ki je vprašanje mednarodne politike, zašel na tir, na katerem se gibljejo družbene preosnove v ožjem pomenu te besede. Ko pa

Govori vladnih predsednikov.

Pretekli teden smo lahko poslušali dva govora, in sicer govor angleškega vladnega predsednika Churchilla in govor vladnega predsednika Zveze Sovjetov, Kalinina.

Prvi je opozoril javnost na to, da Angležem sploh zrakovni napadi ne povzročajo toliko brige, kakor sovražne podmornice. Zagotavljal je, da bodo vse storili, da jim te ne pridejo preveč do živega.

Vsem je znano, da se nad Angleži maščuje njihovo postopanje z Irco v preteklosti, kljub temu je gotovo nekaj posebnega, da je Churchill v javnem govoru podčrtal, kake težave jim dela stališče Ircev ravno v vzdrževanju pomorske varnosti. Churchill je tudi ponovno zagotovil, da bo Anglija po svoji moči pomagala Grkom. V splošnem pa je njegov govor zopet krepko poudaril angleško voljo, da nočejo dopustiti, da bi iz njihove prevelike zgovornosti, sovražniki za svojo strategijo kaj pridobili.

Kalinin je podal pregled dosedanjih dogodkov in ruskih pridobitev in je izjavil, da je Zveza Sovjetov prav za prav edina velesila, ki ni v vojni, da pa ne bo mogla stalno ostati ravnodušna in da se morajo zaradi tega pripraviti na vse.

Beličan sam ne čuti nikake potrebe za tako razlikovanje (včasih se je reklo, da kominterna ni isto kakor Sovjetska zveza), si tudi jaz jemljem pravico, gibati se na istem tiru.

Zato ugotavljam, da se nam je končno sprijazniti z dejstvom, da leninistu beseda »človek« ne pomeni nič, prav tako nič, kakor fašistu ali nemškemu nacionalnemu socialistu. Človeška oseba kot samostojna kategorija je leninistu čisto nerazumljiv pojem. Človeške prirodne pravice so mu meščanska iznajdba. Pravičnejša ureditev družbe kot dosledna izvedba ideje enakosti vseh ljudi, enakosti v pravici do človeka dostojnega življenja, preko enakosti pred zakonom (tako zvane politične demokracije) do gospodarske enakosti (to je gospodarsko-socialne demokracije) je leninistu, a tudi vsakemu drugemu marksistu (konsekventni do konca pa so le leninisti) utopičen napor. Prvina, od katere leninist izhaja k analizi zgodovine in opazovanju ter ocenjevanju današnjih dogodkov, leninistu ni človek ali narod, temveč razred, samo razred, še huje: razreda del-leninist, stranka. Pošastne oblike mora z vso nujnostjo zadobiti izvajanje tega stališča, kadar leninist hoče z vso doslednostjo istiti to stališče s stališčem »družbenega napredka, edino objektivnega, občečloveškega stališča«.

Včasih, ko Sovjetska zveza ni bila močna in je bila še ogrožena od držav protikominternskega pakta, se je zdelo, da imajo leninisti razumevanje tudi še za kaj drugega in da začenejo od svojega izključujočega strankarskega gledišča popuščati. Danes pa se očitno postavljajo zopet, vsaj leninisti Beličanove vrste, odkrito na svoje izključujoče stališče. Danes moremo zopet ugotoviti, da poleg realnosti razreda ali, kakor rečeno, prav za prav svoje leninistične skupine, ne vidi leninist nobene druge realnosti več, nobenega drugega človeka.

Bistva narodnega pojava pa leninist tako še nikdar razumel ni. Vsaj kot neko realnost je leninist tudi narod vedno priznaval. Danes začena opuščati celo to. Od 23. avgusta 1939. dalje, ko je s pomočjo Sovjetske zveze padla Poljska, ko so padle baltičke države in se je morala ukloniti Finska, leninist opušča tudi stališče pravice samoodločbe malih narodov.

(Nadaljevanje na 2. strani.)

Srbska pravoslavna cerkev zahteva milijarde

»Katolički tjednik«, prinaša sestavek svojega izdajatelja škofa dr. Šarića o zahtevi Srbske pravoslavne cerkve, da ji plača država velikanski znesek 3.997.472.636 50 dinarjev (kakor vidimo silno natančno, prav do pare izračunani znesek!) in sicer kot odškodnino za to, kar ji je bilo vzeto ali v čemer je bila oškodovana. Pri vsem tem pa je še bolj važno to, da je te zahteve vsaj deloma sprejela tudi mešana komisija, ki jo sestavljajo predsednik Srbske pravoslavne cerkve in delegata pravosodnega in finančnega ministra, in ki je predlagala, naj se izplača Srbski pravoslavni cerkvi odškodnina 1.142.000.000 dinarjev.

Vsakega utegne po pravici zanimati, kdaj in od koga je bila prizadejana Srbski pravoslavni cerkvi tako strahovita škoda. Kakor pa beremo v »Katoliškem tjedniku«, gre tu za stvari, ki so bile odvzete cerkvi že v davnih časih, pred 2, 3, 4, 5 stoletji in sicer od Turkov. Tistih, ki so te krivice počeli, danes že davno več ni. In današnji lastniki so prišli v posest teh stvari na zakonit način. Sicer pa je tudi pravno nemogoče, ometavati pravilno posest na podlagi stoletja starih, zaprašenih spisov. »Katolički tjednik« opozarja tudi, da bi po tej logiki imela tudi katoliška cerkev pravico, da zahteva nazaj, kar so ji vzeli v dobi reformacije in pozneje razni fevdalci, režimi in druge konfesije. Tudi v Bosni na primer da so imeli katoliki mnogo cerkev in selišč, ki so danes v mohamedanskih in pravoslavni rokah, a kako bi bilo videti, če bi jih zahtevali nazaj? Že celo pa je nesmisel, naj bi naša država in ljudstvo plačevala za škodo, ki so jo naredili Turki. Saj se vendar more in sme povračilo zahtevati samo od tistega, ki je škodo naredil. To je ravno tako, kakor če bi zahteval kdo, ki so ga oropali razbojniki, da mu povrne škodo hišni gospodar, pri katerem je stanoval in kateremu so razbojniki ob isti priložnosti še hišo zažgali. Ljudstvo pa, ki je država in na neki način tudi cerkev, bi prišlo v tragikomični položaj, da najprej zida cerkve, potem jih zgubi od nasilne roke, nato jih vnovič sežida, in navsezadnje, da še enkrat plača cerkvi odškodnino, ker so mu sovražniki one prejšnje razdeljali.

»Katolički tjednik« opozarja še, da bi te milijarde iz državne blagajne ne plačevali samo pravoslavni Srbi, ampak tudi Slovenci in Hrvati, pa celo tudi mohamedanci. Ti bi nosili večino bremen, Srbi bi pa vsaj posredno imeli korist, ker bi obogatela njihna cerkev in s tem tudi sami. A Srbska pravoslavna cerkev bi dobila nekaj, kar se drugim konfesijam ne daje.

Nas Slovence zanima pri vseh stvari najbolj to, da je prišla Srbska pravoslavna cerkev s temi zahtevami prav v času, ko se pripravljajo in deloma že izvršuje nova ureditev države. Prej ni mislila na to, posebno ne pred združitvijo, ko je bila Srbija še skoraj popolnoma pravoslavna država in ko bi se utegnili zdeti, da bo vendar lažje dosegla, če ji kaj gre. Utegnilo bi se zdeti, — a v resnici je bilo pač tako, da bi pravoslavni Srbom samim ne bilo nikoli niti na misel prišlo, plačevati milijarde za neko umišljeno škodo. Šele ko je prišla Jugoslavija in ko je centralizem naredil eno samo veliko blagajno v Belgradu, se je na mah spomnila te »škode«. In seveda jo čaršija pri tem podpira — zakaj je pravilno poudaril »Katolički tjednik«. Toda treba je hiteti. Hrvatje so bolj in bolj odlo-

čeni, da upravljajo svoje finance sami, in tedaj bi najbrž komaj kaj ostalo za škodo iz turških časov. Pa tudi Slovenci bi se navsezadnje še utegnili izmakniti, četudi se oni ne pulijo kdo ve kaj za samoupravo.

In kakor smo videli, je komisija delala hitro. Vsak lahko izračuna, koliko bi morali plačati Slovenci za škodo, ki so jo Turki drugim delali, če samo pogleda, kakšen je naš delež pri javnih dajatvah. Pa tudi sicer bi bil ravno danes najprimernejši čas za to, ko država niti svojim namščencem ne more dati tistega, kar bi jim glede na naraščajočo draginjno najmanj šlo.

Sicer pa kaj ko bi se ob tej priložnosti še Slovenci spomnili krivic in škode, ki so jim bile od Turkov prizadejane. Ne samo

Z A P I S K I

Enakopravnost hočejo zavleči

S srbske strani se je začelo zadnje čase spet poudarjati in zahtevati, da danes ni čas za načenjanje notranjih vprašanj in da naj bi se zategadelj njihna rešitev odložila na pozneje. Med drugimi se je oglašil za tako odločitev tudi podpredsednik Radikalne stranke M. Trifunović.

Ta pesem, naj se ne načenjajo važna vprašanja glede na čas in razmere, je že tako stara kakor naša država. Zmeraj, kadar so zahtevali Slovenci in Hrvati kakšno potrebno preosnovo, so se oglašili jugoslovenci, da zdaj ni čas za to, in pri tem rodoljubno zavili oči na zunanjo stran. A zanimivo je pri tem najbolj to, da tega zavijanja oči ni bilo, kadar so se vršile res korenite preosnove v škodo Slovencev in Hrvatov, zoper odločno njihovo voljo in posebno še zoper njihno jasno pravico.

Kako je abotna ta zahteva, dokazuje sicer najbolj sporazum med Hrvati in vladnim predsednikom Cvetkovičem, sklenjen 26. lanskega avgusta. Kajti ta sporazum je bil sklenjen ravno v času, ko se je zunanje-politična stiska bližala vrhuncu, in sklenjen je bil ravno zato, ker se je zunanje-politična stiska bližala vrhuncu. Vse to je bilo takrat tudi kar najbolj uradno ugotovljeno in to še celo večkrat: od predsednika in podpredsednika vlade, pa tudi od drugih ministrov.

In še nekaj je treba poudariti: ta sporazum je izrečno predvideval nadaljnje preosnove v državi. Očitno so bile torej tudi te nadaljnje preosnove potrebne ravno glede na zunanje-politični položaj, ki je zahteval, da so v tej državi zadovoljni in da v njej sodelujejo ne samo Srbi, ampak tudi Hrvatje in Slovenci. Zakaj dušeslovna podlaga sporazuma in državne preosnove je bila čudovito preprosta in jasna: samo v edinosti združeni jugoslovanski narodi bodo kos nevarnostim, ki prihajajo. Pogoj za to edinost pa je zadovoljnost, in pogoj za zadovoljnost je enakopravnost.

Kajti prav nič drugega ne zahtevamo Slovenci, ne zahtevajo Hrvatje: tako preosnovo države, ki jim bo vsem zagotovila in poroščevala enakopravnost, to je pravico. In če je bila taka preosnova potrebna pred

cerkev, tudi vasi in trgov in mest so nam izropali in požgali, in če bi začeli takole računati in seštevati, bi prišli lepi milijardni zneski na dan. A ti zneski bi nam hudo prav prišli, posebno v teh časih. In kaj če bi tudi mi zahtevali po tem slavnem zgledu, da se sestavi mešana komisija, ki naj jih izračuna in prizna? To bi šlo tem lažje, ker nam zgodovinskih dokazov za to zahtevo ne bo zmanjkalo, a stari naši ljudje so vedeli povedati od Turkov, da so to taki, ki nekako bolj po hrvaško govore.

In če bi že ta naša zahteva ne držala, bi vedeli poleg nje še na drugo, še bolj opravilno in pred vsem iz najnovejših časov: jugoslovanski centralizem nam je naprtil v zadnjih dva in dvajsetih letih za okroglo 20 milijard več dajatev, kakor je imel izdatkov za nas. Tudi v ta namen bi se lahko sestavila kakšna mešana komisija.

letom, je potrebna danes še mnogo, mnogo bolj.

A res značilno je, da so prav v trenutku največje stiske vstali med Srbi možje, ki nočejo, da bi taka preosnova uvedla, ki hočejo, da se neenakopravnosti podaljšuje bit, ki hočejo zavlačevati našo zahtevo po pravici.

To je treba spet kedaj ugotoviti, da se bo vedelo, kje so tisti, ki nočejo močne države.

Spet kedaj naše izselništvo in izselniški sklad

Pod naslovom »Kako se je upravljalo z izselniškim fondom« zahteva »Hrvatski dnevnik«, da se razdeli tudi izselniški fond. Ravno primer tega fonda da dokazuje, kako se je upravljalo lahkomišljeno s fondi v Belgradu, kjer so imeli fondna sredstva za denar, s katerim lahko upravlja resorni minister brez odgovornosti. V izselniški sklad so se stekale pristojbine, ki so jih morali plačevati naši izselniki pred odhodom iz države, torej v času, ko gotovo niso imeli preveč denarja. Sklad je imel precej denarja, toda njegova uprava je bila zelo lahkoumna. Ne samo, da je služil njegov denar za kritje raznih sinekur političnih prijateljev, ampak so nekateri resorni ministri tudi mislili, da lahko s skladom razpolagajo kakor s svojim zasebnim imetjem. Namesto da bi vodili stvarno izselniško politiko, s katero bi vzdrževali zveze z izselniki, se je dogajalo, da je plačeval kakšen minister iz sredstev tega sklada potne dnevnice kakšni svoji pisarki ali celo kakšni belgrajski pevačici, ki jo je hotel poslati v Ameriko, pri čemer se je poslužil predpisa, da je na ladji, s katero potuje petdeset naših izselnikov, lahko imenovan ladijski zaupnik, ki je plačan iz izselniškega sklada, ki pa bi moral skrbeti za izselnike, ki potujejo s to ladjo. Sklad ima danes imetje kakih 24 milijonov dinarjev.

»Hrvatski dnevnik« pristavlja še, da so 60% dohodkov tega sklada plačali hrvaški izselniki, kar bi se moralo pri njegovi razdelitvi upoštevati.

Samo končni zahtevek hrvaškega lista naj popravimo za toliko, da je dajala Slovenija razmeroma največ izselnikov, povprečno okoli 45%. Ker so bile pristojbine, ki so jih morali izselniki plačevati, za vse enake, je očitno, da je v skladu okoli 45% slovenskega denarja in da zaradi tega ne more biti hrvaškega 60%. Sicer je pa to stvar, ki se bo dala menda lahko ugotoviti; upamo vsaj, da ni skladnega knjigovodstva kak jugosloven u-e-dinil. Potem naj pa dobi vsaka pokrajina iz tega sklada, kar so njeni izselniki dejansko plačali vanj.

Ugotovimo naj še pri tej priložnosti, da prav mi že leta opozarjamo tudi na ta sklad, pri katerem nismo Slovenci samo stvarno prizadeti. Saj je izseljevanje prav boleča rana našega narodnega telesa, ki se noče zaceliti in iz katere curlja kri leto za leto. In prav tako smo že leta in leta opozarjali, naj bi se že kedaj kaj storilo, da se ta rana zaceli, in navedli smo res dovolj določnih predlogov in zamisli, kako naj bi se to zgodilo.

Toda razen nekaj propagandnega dela se ni zgodilo nič in se še zmeraj nič ne zgodi. Od stvarne rešitve našega izselniškega vprašanja smo še zmeraj prav tako daleč, kakor v tistih dneh, ko je napisal Alešovec knjigo »Ne v Ameriko«.

Navdušenje — dobro, zemljepisje — slabo

Nedavno tega smo že poročali o švicarskem pisatelju Edouardu Steenkenu, ki je pripovedoval, kako je preživel dva dni s slovenskimi splavarji, katere je krstil za Miloše in podobno. Zdaj se spet oglašajo v švicarskem dnevniku »Die Tat« s sestavkom »Pogled na Balkan«. V njem beremo tudi te-le vrste, mešanico pravega navdušenja in pomanjkljivega zemljepisnega znanja:

»Najlepšo reko jugovzhoda« je imenoval neki jugoslovanski pesnik Savo. Jaz bi si upal reči: najlepša reka Evrope sploh. Seveda je taka sodba zmeraj subjektivna. Kdor pa se je vrtel po tej reki, »od njenega sijaja slep«, ta ne more drugega, razen prepevati njeno hvalo, in vsaka hvala prihaja iz zadete, »subjektivne« duše.

Njeni izviri žubore na Koroškem, tej veseli, lepoglasni deželi, skalnati svetovi Karavank in Julijskih Alp jo obdajajo, toda ona se peni uporno v sončno deželo Slovencev, zrcali v svojih stepeno-penastih vodah pomešano čebulasti stolp in gozdno reber, pada prelepo v veličastno mogočnih zavinkih v hrvaško nizino...

Če bi že človek hotel na prvi pogled domnevati, da je pisec pač v naglici zamešal Kranjsko in Koroško, mu to sam onemogoči, ko pripoveduje, da se izmed skalnatih svetov Karavank in Julijskih Alp šele peni v našo deželo.

Vesela Francija išče opore

Po sestanku Hitlerja s Pétainom zatrjuje »Moniteur«, Lavalov list, da pomenijo pogajanja z Nemčijo morebiti upanje na boljše prihodnost. Zato morajo Francozi voditi svojo usodo po zdravi pameti, če nočejo priti na pota, ki so smrtonesvarna in brez izgleda. Pri tem se sklicuje »Moniteur« na neki sestavek obzornika »Illustration«, ki je trdil: »Po strahoviti preskušnji zadnjih mesecev, po blazni bitki, ki jo ima naša domovina že leta, ne moremo več v sebi sami dobiti sile, ki je potrebna za našo bodočo srečo. Zato je naslonitev na neko velesilo neizogibno potrebna.« Anglija pa za to ne šteje več, ker propada, razen tega bi pa imela Nemčije francosko-angleško zvezo zmeraj za izživljanje.

»Neizogibno potrebna naslonitev na neko velesilo« — določneje in jasneje res ni mogoče oznamenovati popolne likvidacije tiste francoske velesile, ki je še pred nekaj leti imela v Evropi prvo besedo. Bolj malodušnih besed menda Francozi še niso brali v svoji zgodovini. In če bi brali samo take, bi bilo res z njimi kraj.

Kulturno-jezikovna zanimivost

Pod naslovom »Krvavji vrh. Metlika« priobčuje dr. Martin Malnerič v »Našem glasu« te-le imenoslovne posebnosti:

Krajevno ime **Krvavji vrh** (pri Metliki) ni ma nobene zveze s turškimi boji, kakor menijo — v smislu ljudskega pripovedovanja — g. pisec pregleda belokrajinske zgodovine v prilogi »Slovenca« z dne 25. avgusta t. l. »Krvavec« je rastlina: *Poterium Sanguisorba* (Libernell), pa P. spinosum, ki raste na prisojnih travnatih gričih; prim. tudi ime hriba »Krvavec« pri Čerkljah. Tudi ime vasi »Oskorušnica« (Oskorušnica pri Semeču) ne mora izvirati ravno od gozdnatega drevesa (divja oskoruša), lahko je vas dobila ime od — domače oskoruše (*Sorbus domestica*), katere sad je precej podoben nešplju.

Tudi »Metlika« so poskušali razlagati na več načinov: iz imena japonskega mesta Metula (Metulum), češ da se nahaja mesto Metlika na istem mestu; pa iz »Med-liv-ka«, češ da je lež med dvema potokoma, ki se tu zlivata. Nô, »metlika« je hrvaško ime za — tamarisko (*tamarix gallica* L.), ki raste sicer bolj po Pojadru,¹ posebno tudi po hrvaškem Primorju, pa je včasih najbrž segala celo do Gorjancev ter je tako dala ime mestu Metliki. V Beli Krajini se pač meša slovenski element s hrvaškim, kar torej dokazuje tudi nomenklatura.²

Popravi!

Spet se je v zadnjo številko vrnila pomota, ki moti smisel. Pri sestavku »Gospodarstvo« beri pravilno naslov »Vprašanje samoupravnih in državnih finan« in ne »Vprašanje pravice.«

¹ Besedo »Pojadrec« imam iz knjige o Mandi (»Pojadarje«); je staro, dobro ime, ki lahko še »služi«. — Op. pis.

² Slovenska rastlinska imena so si tako podobna z ruskimi, da bi človek imel, sodeč po teh imenih, slovenski jezik za inačico ruskega. — Op. pis.

Nekaj pripomb k sodobnim razmišljanjem Andreja Beličana

(Nadaljevanje s 1. strani.)

Vse to so seveda pomisleki »ljudi sredine«, predstavnikov liberalne, meščanske, politične in ne vem kakšne demokracije še. Stati na stališču človeka, posebej slovenskega človeka, je s stališča leninista brez dvoma z vso nujnostjo stališče sredine. Kako naj bi današnji leninist to mogel drugače imenovati! Kar pa se tiče očitka liberalnih in ne vem kakšnih demokratov še, pa je zame sedaj tudi popolnoma jasno, da so leninisti zopet stopili na tisto pot, na kateri so bili pred letom 1935. in po kateri je prišlo, ne najmanj po zaslugi leninističnega ekskluzivizma, do zmagane nacionalnega socializma v Nemčiji. Pomagali so rušiti demokracijo, dokler se niso pod njenimi ruševinami znašli tudi sami, strti in razbiti. Ako bodo leninisti zahodno od črte, ki jo tvori meja Sovjetske zveze, še kedaj prilezli iz teh ruševin, to prav gotovo ne bo njihova zasluga in tudi ne zasluga Sov-

jetske zveze. Žal, da ne morem o tem več povedati.

Res pa je, da za kake rekriminacije ni niti časa, niti pravega smisla. Danes, tako kakor je, smo obdani od samih celostnih sestavov. V miselnem ustroju Beličana se je v smislu njegovega materialističnega realizma številki, kilogramov in bajonetov porodila torej alternativa: ali za ta ali za drugi celostni sestav, drugega izhoda ni. Vsi, ki iščejo drugačnega izhoda, so smešni »ljudje sredine«. Ali čuti Beličan nevarnost te alternative? Najbrž ne.

Tako samo ljudje sredine vsi, ki nam je človeška oseba velika realnost, vir katerekoli poglobljene družbene dejavnosti, zaščita svobode te osebe pa nepogrešljiva za pametno in pravično družbeno ureditev. Ljudje sredine smo vsi, ki ne istimo pojma razreda ali stranke s pojmom naroda.

(Konec sledi.)

Kaj pišejo listi

Delavska zbornica in volitve

»Delavska pravica« piše pod naslovom »Samo pravico zahtevamo!« o Delavski zbornici, ki da je razredna predstavica delavstva in v kateri hočejo imeti zato delavci pravico, da vladajo po svojih svobodno in tajno voljenih zastopnikih. Potem pravi:

Toda kar naenkrat je tu postal nov položaj. Čeprav smo že večkrat posredovali in zahtevali, da se volitve izvedejo in zbornica zopet postane to, kar po zakonu mora biti, to je razredna predstavica delavstva. Te naše zahteve so ostale glas vpijočega v puščavi. Ljudje, ki vodijo danes zbornico, se trdovratno branijo vsaki spremembi in očitno čakajo nekega dogodka, ki bi jim dal stalno pooblastilo za vodstvo tega važnega zavoda. Mi dobro vemo, kaj in kdo je tu zadal. Toda vprašanje je, koliko je to v korist tem ljudem samim, koliko zbornici in njenemu zdravemu razvoju, koliko pa tudi delavstvu samemu. Prepričani smo, da to ni v korist ne prvemu, ki se samo razgalja pred javnostjo, ne zbornici, ki kot ustanova ne kaže nobenega napredka v tem položaju, in ne tretjemu, to je delavstvu, ki bi jim morala biti zbornica njihov ponos in dragoceno sredstvo za njihov gospodarski in duhovni napredek.

Ce mi torej zahtevamo spremembo v delavskih socialnih zavodih, tako pri Delavski zbornici in drugih, zahtevamo le možnost, da naša socialna politika dobi vse pogoje za svoj zdrav napredek, ki je v današnjem času silno potreben. Temu važnemu našemu načelu se morali podrediti vsi činitelji, ki imajo kako besedo pri teh odločitvah. Tu ne smejo odločati nobeni osebni, niti strankarski niti politični razlogi, tu gre za veliko večjo stvar, kot pa so vse te malosti današnjega časa.

Je pa to vprašanje tudi naša pravica. Če je Delavska zbornica razredna predstavica delavstva, naj to tudi bo. Zato ima delavstvo polno pravico, da soddločuje pri Delavski zbornici. Soddločujevali pa more delavstvo le po svojih izrazitih zastopnikih, ki jih samo pošlje v vodstvo zavoda. To je njegova pravica. Kdor odreka to pravico delavstvu, mu dela krivico, pa naj bo to Peter ali Pavel. Predvsem pa se moramo čuditi ljudem, ki so odgovorni za ta položaj, ker bi jim po načelih morala biti pravica začetek in konec njihovega dela.

Pomen Rooseveltove izvolitve

Ob vnovični izvolitvi Roosevelta piše švicarski dnevnik »National Zeitung«:

Ne sme se prezreti, da so evropski dogodki po strankarskem zboru republikancev tega poletja v Filadelfiji na volilstvo odločilno vplivali. Če bi bilo prišlo za polomom Francije takrat pričakovano hitro uničenje Anglije, tedaj bi bili volili v Zedinjenih državah nasprotni bliskovitemu zmagovalcu v Evropi bliskovitega kandidata Willkiea kot edino pravega nasprotnika za predsednika. Uspešni odpor Anglije njenim sovražnikom je nastojenje v Ameriki korenito spremenil. Bliskoviti načini se Amerikancem ne zde več, da bi popolnoma zanesljivo vodili k cilju. Če se hoče Anglija na koristen način pomagati — in v tem so si vsi Amerikanci edini, da je treba Angliji do skrajnosti pomagati — tedaj se more to zgoditi pri očitno večletni vojni samo s skrbno organiziranimi pripravami. Mož za tako sestavno pripravljano pomoč pa je Roosevelt, ne pa neskušeni mladostni Willkie. Navsezadnje je tudi občutek, da bi svet razumel

Willkiejevo zmago kot — četudi komaj resnično — podpiranje politike osištca, mnogo ameriških velicev pognal v Rooseveltov tabor. Pisano zbrani krogi, ki so podpirali Roosevelta, so obsegali ravno tudi vse tiste skupine, ki so zahtevale spremembo dosedanje zunanje politike Zedinjenih držav. In želja pretežne večine ameriškega prebivalstva je, da se izvede ta dosedanja politika, za katero je Roosevelt, nasprotno v še ostrejši meri.

Nemčija v Romuniji

O pravih razlogih za prihod nemške vojske v Romunijo piše švicarski dnevnik »National-Zeitung«:

Najprej je treba ločiti med neposrednimi in posrednimi, trenutnimi in za prihodnost preračunanimi nagibi za pošiljanje nemške vojske v Romunijo. Kar se tiče prve skupine, se zdi, da je nemško dejanje dovolj opravičeno po sedanjem položaju v Romuniji in po trenutnih potrebah Nemčije. Nemčija je brez dvoma spoznala, da dunajska razsodba ni popolnoma dosegla svojega namena, do kraja končati madžarsko-romunski spor in zagotoviti s mirno revizijo mir v Podonavju, da so se prepripi med Bukarešto in Budimpešto nadaljevali in včasih dobivali naravnost grozeče oblike, da so težke žrtve, naložene Romuniji, v tej državi sami notranjepolitično in gospodarsko ustvarile kritičen položaj, da je imela silovita vladavina Zelezne garde in nepojasnjeno razmerje med njo in državnim vodstvom v sebi nevarnost novih nemirov in neredov in da je bilo v takih okoliščinah računati z močnejšim vplivom drugih sil in ideologij na romunsko ljudstvo. Te ugotovitve so utegnile zadostovati za Nemčijo, da je imela za potrebno popolnoma zagotoviti romunsko preskrbovalno podlago z nemškimi vojaškimi krdeli. Nemčija nima nobenega drugega vira za naravno pogonsko snov kakor Romunijo, ne more se odpovedati niti romunskim pridelkom niti sprejeti ogražanja svoje najvažnejše kopenske prometne poti, Donave. Niti vladavina generala Antonescuja niti oblast Zelezne garde ji nista bili poročstva dovolj za vzdrževanje teh življenjsko važnih stvari. Zavarovanje neoviranega izkoriščanja Romunije, zavarovanje Donave kot zvezne poti, izločitev zadnjih angleških vplivov, preprečenje sabotažnih dejanj in drugih dogodkov kakor tudi poudarjena volja, da se ohrani mir in red v Podonavju — to so bili neposredni nagibi, da so poslali Nemci svojo vojsko v Romunijo.

Kar se pa tiče posrednih in za prihodnost preračunanih ciljev nemške dejavnosti, tedaj je dovolj, če pogledamo njen takojšnji učinek, da spoznamo nadaljnji razvoj. Nemški sunek do obrežja Črnega morja pomeni prvič, da je pretirna veza med Sovjetsko zvezo na eni, Bolgarijo, Jugoslavijo in Turčijo na drugi strani; gledano s te strani, se kaže zasedba Romunije dejansko kot dosledno nadaljevanje politike, kakor jo je začelo dunajsko poročstvo za Romunijo: zaustaviti nadaljnje prodiranje Sovjetske zveze v južni smeri.

Katoliški list o revoluciji

Glavno glasilo švicarske katoliško-konservativne stranke, »Vaterland« je te dni zapisalo sledeče značilne besede:

Ob smrti Trockega je časopisje govorilo o Trockem kot o »permanentnem revolucionarju«. Beseda gre stvari do dna, kajti Trocki je bil v resnici večni revolucionar. Napačno bi pa bilo to večnost videti le v Trockem, kajti revolucionarnost se je v tem vulkaniziranim razumniku kazala le kot v kakšnem gorišču. Od leta 1789., ko je stopila revolucija kot zunanje zgodovinsko dejstvo na oder evropske celine, je bila revolucija na dnevnem redu vseh držav in preži že 150 let na vsako politično, socialno in versko vprašanje; zgodovinsko razdobje od leta 1789. sem lahko imenujemo dobo

permanentne revolucije. Na zunaj je imelo to zlo svoj vzrok pri vladanih, ki jih ni bilo mogoče obvladati; toda najgloblji vzrok sam je ležal in še leži pri vladajočih, ki vladajo brez ljudstva. To se je zgodilo z usmrtno življenjskega živca, ki je vezal svobodo z avtoriteto, to se je zgodilo z zavratnim umorom avtoritete same. — Noben diktator zadnjih 150 let, začeni od Napoleona do najnovejših, ni mogel revolucije notranje premagati. Zmaga nad revolucijo je možna le z novim duhom. Dokler se ta duh ne bo usidral v politične, socialne in gospodarske zadeve, bomo živeli v stalni revoluciji; »permanentni revolucionar« je mrtev, permanentna revolucija je pa bolj živa kot kdaj koli poprej.

Iz »Delavske politike«.

Odpor Grkov

Švicarski list »National-Zeitung« piše o odločni volji, s katero se je grški narod zoperstavil Italiji, in pravi:

Odklonil je, da bi se podvrgel italijanskim zahtevam, trdni zavesti, da bo moral nositi bojno breme v bistvu sam. Usoda, ki so jo s tem Grki vzeli nase, odpira po človeški presodnosti precej temne izgleda. Premoč italijanske vojske, ki se je utegnile pridružiti morebiti tudi nemška krдела, se zdi velikanska. Prej ali slej bo pač, če ne pride kaj nepričakovanega vmes, vsa kopnina zasedena od tujih sil. Otoki, ki jim manjka gozdov, morajo računati z uničujočimi zrakovnimi napadi. Vendar so imeli Grki, ki so bili postavljeni pred izbiro: uklonitev ali boj za vsako ceno, samo eno odločitev. Vsak narod, čigar svoboda je bila pribojevana z junaškimi krvnimi žrtvami njegovih očetov, ostane zavezan, da varuje podedovano dobrino svobode vsak hip z novimi krvnimi žrtvami, naj to velja, kar hoče. Narod, ki bi se v enakem položaju vedel drugače, in če bi bil še tako majhen, bi se pokril z neizbrisno sramoto. Ko delajo Grki danes po tem spoznanju, so storili največje, kar more storiti svoboden narod v uri nevarnosti: ostali so zvesti svojim očetom.

Državnopravni sestav Velike Britanije

Ob britanskem gospodarskem zboru v Novem Delhiju v Indiji, ki hoče organizirati proizvodnjo vzhodne poloble za vojne namene piše švicarski dnevnik »Basler Nachrichten«:

Pri tem poudarja angleški tisk značilno angleško stran tega razvoja. Kakor zmeraj naravna rast brez vsakega pritiska in sile. Tako utegne novodelhijski zbor dobiti tudi državno-pravno velik pomen. V britanskem vladarstvu ni prestolnica ob Themsi kraj, kjer se vse odloča; sleherni del vladarstva, od najmogočnejšega dominiona pa do najmanjše kronske kolonije ima pravico do besede. Ravno to je tisto, kar tako močno razločuje britansko svetovno vladarstvo od drugih, po obsegu podobnih državnih tvorb preteklosti in sedanjosti.

Močan si, slovenski narod!

Tisoč let krvaviš, izkrvavel nisi! Narod mehkužnež bi dušo izdihnil in še sveče bi mu ne žgali, še bilj bi mu ne peli! Ti pa, tisočkrat ranjen, v trpljenju utrjen, komaj zmaješ z rameni pod sovražno pestjo in praviš: Ta burka je stara že tisoč let!

Ivan Cankar

Časopisna poročila o radgonskih bojih.

Naravno je, da je nemško-avstrijsko časopisje takoj ob izbruhu radgonskega spopada svojo že od dneva zasedbe Radgone po naših četah, zoper nje pričetno politično-agitacijsko gonjo v taki meri povečalo, da je v skrajšani obliki predrla v ves ostali svetovni tisk. Gradec je s svojimi vestmi, pri antanti, kjer so pri zelenih mizah določevali nove državne meje, dobro pripravljali pot za dosego ciljev, ki jih je zasledovala takratna nova republika Nemška Avstrija. Razen tendenčno prikazanih bojnih nastopov obeh taborov, so dnevniki v raznih sestavnih in komentarjih na dolgo in široko, še bolj pa demagoško opisovali predzgodovino Radgone in zasedenega okraja, pri čemur niso pozabili na Slov. gorice ter na obmejne Slovence in Nemce. Z eno besedo, Francozom, Angležem in Amerikancem, ki so v glavnem predstavljali »kovače in graditelje« takratnih novih državnih tvorb, ki so nastajale iz prejšnje Avstro-Ogrske, so umeli na prav spreten način sugerirati, da je vzrok izbruha radgonskih bojov povzročila edino slovenska zasedba Radgone in njene železnice, kar pa je nemško ozemlje in da pomenijo boji, ki so nastali, čisto naraven protest v obliki punta in oborožene vstaje celokupnega prizadetega prebivalstva, ki trpi pod slovensko invazijo. Oboroženi odpor, da je gledati kot apel na znane Wilsonove točke, ki obljubujejo vsakemu narodu samoodločbo o svoji usodi in samo-

stojnosti. Boj za Radgono, da je obupna samopomoč tamkajšnjih obmejnih Nemcev.

Naše časopisje, ki takrat v vrstah svetovnega tiska še ni igralo vplivnejše vloge, seveda ni bilo v stanu uspešno pobijati vse take diplomatske pretkane trditve dunajskega in graškega tiska. Očitati bi se mu dalo le, da je zadevi posvečalo vse premalo pozornosti in da bi morali to stvar bolj poudarjati, da bi se od njegove agitacije doma in v tujini bilo vsaj nekaj več prijelo posebno Pariza in tam okrog se nahajajoče odločilne mednarodne diplomacije.

V vojaškem pogledu so nemško-avstrijski listi znali svet prepričati z neresničnim poročilom, da je Zeilhofer s svojo posadko izrinjen iz Radgone in njenega okraja ter sploh ves razvoj bojov vedno postavljati v tako luč, da je izgledal vojaški položaj za naše nasprotnike bolj ugoden kakor za nas. Tudi v tem pogledu so poročila slovenskih listov bila pomanjkljiva, nejasna in prekratka, čemur se pa ni čuditi, ker so jih črpali največ iz krogov, ki niso imeli z boji mnogo posla, še manj pa pogleda v politično-diplomatske važnosti takih vesti. Fiksna ideja, ki je takrat zajela naše razumnike ter po njih ves naš narod, da dobi naša država na mirovni konferenci ne samo, kar bo zahtevala, temveč celo več kakor to, je tudi tukaj škodovala. Junaštva in požrtvovalnosti radgonskih bojnikov se je naše takratno časnikarstvo bolj malo spominjalo, medtem ko je imelo za vsak vaški v vinjenosti izvršeni pretep dveh fantov ali za kakšne

Gospodarstvo

Zaradi centralizma nam primanjkuje tudi olja

»Slovenski gospodar« poroča, da so prebivalci Ptujkega polja nekaj let po prevratu že pridobivali jedilno olje iz tobačnega semena. Pri tej priložnosti smo brali v njem tudi tole gospodarsko-kulturno zanimivost, ki nam spet kedaj kaže blagodejni vpliv jugoslovenskega centralizma na naše gospodarstvo:

Kakor znano, je bilo nekaj let po prevratu dovoljeno prebivalstvu Ptujkega polja, da je začelo po svojih razsežnih in rodovitnih njivah saditi tobak, ki je prav dobro uspeval. Kakor z lukom ali čebulo že od nekdaj so si bili naši Poljanci prav kmalu na jasnem, kaj in kako je treba ravnati s sejanim ali presajenim tobakom, da bo dobro uspel in bo šel v denar. Neverjetno naglo so razumeli naši ljudje naglo proizvodnjo tobaka, ki bi bil donasal nekaterim delom Štajerske lep denar, da ni finančno ministrstvo po nekaj letih sajenje tobaka pri nas iz neznanih vzrokov prepovedalo in je ta prepoved še danes v veljavi. Poljanska tobačna polja je od prepovedi zavzel zopet blaženi luk in tega bogznaj koliko starega znanca pusti oblast Polancem, da ga sejejo, gojijo in prodajajo okrog po svetu.

Poljanci pa so s tobakom pridobivali tudi obilno tobačnega semena, ki je po velikosti podobno makovemu, je brez posebnega okusa in vsebuje precej olja.

Koj v začetku pridelovanja tobaka na Ptujskem polju se je oglašil v uradništvu »Slov. gospodarja« v Mariboru letos v visoki starosti nad 80 let v Ptuj umrlj upokojeni podpolkovnik g. Davorin Zunkovič. Prinesel je steklenico brezbarvnega in brezokusnega olja, o katerem nas je zagotovil, da ga je iztisnil iz tobačnega semena, ki je bilo pridelano na njivah v okolici Ptuja. Olje smo nekateri člani uradništva z rajnim ravnateljem Tiskarne sv. Cirila gosp. dr. Antonom Jerovšekom poskusili na solati in nam je izborno teknilo. Bili smo mnenja, da je podobno makovemu olju in da bi se izplačalo, ako bi naši Poljanci ne metali odvečnega tobačnega semena na ogenj, ampak bi ga uporabljali za pridelovanje jedilnega olja.

G. podpolkovnik Zunkovič je napisal za »Slovenskega gospodarja« kratko navodilo, kako se da na povsem enostaven način iztisniti iz tobačnega semena jedilno olje, ki prav nič ne zaostaja za bučnim ali oljčnim.

Kakor hitro so pridelovalci tobaka čitali Zunkovičovo razpravo, jo je marsikateri uresničil. »Slov. gospodar« je prejel nešteto priznanj in zahval, ker je opozoril Poljance, da ni na tobačni rastlini žlahtno samo listje, ampak tudi drobno seme.

Ne bomo posebej kazali na to, kakšnega pomena bi bilo za naše gospodarstvo sploh, a za revno prebivalstvo na našem severnem vzhodu posebej, če bi pridelovali potrebni tobak doma. Saj je znano, da plačuje ravno Slovenija razmeroma največ tobačnega davka. To pa seveda ne morebiti zaradi tega, ker bi ljudje pri nas več kadili kakor na jugu, — vsak ve da je ravno narobe res —, ampak zaradi tega, ker se na jugu pokade velikanske množine tobaka, ki jih kontrola ne more zaseči. Iz poročila »Slovenskega gospodarja« pa izhaja še, da bi pri nas sploh ne bilo nobene zadrege za jedilno olje, če bi ne bili centralisti svoje dni dosegli, da se je pri nas iz »neznanih«, a vsakemu Slovencu seveda dobro znanih razlogov prepovedalo saditi tobak.

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Bodla jih je najbolj ugotovitev, da sem jaz radgonskemu ženskem svetu brez ozira na zasovraženo mu uniformo slovenskega vojaka precej všeč. Poudarjam, da namenoma nisem dajal nikakšnega povoda za to. Če je nečini spol brez moje spodbude imel oči za me, so bile Radgončanke same vzrok ter bi obračun z njimi bil bolj na mestu kakor z menoj. Ti fantje so namreč sklenili, da morajo mene potem, ko bi uničili slovensko posadko (da jo bodo so bili prepričani), dobiti živega v roke. Sreča našega orožja je preprečila, da se to ni zgodilo, ker bi se sicer sedaj, ko v Gornji Radgoni postavljajo spomenik za Slovenijo in Jugoslavijo padlim soborcem na spominski plošči svetilo tudi izklesano ime »Ošlak Ferdinand«. In glej spremembo. Nekateri izmed tistih vročekrvnih zarotnikov so padli v naše roke kot ujetniki, nekaj se jih je z begom srečno rešilo in ko je bilo bojev konec, je glavni iniciator zamišljenega maščevanja rekel, da sem baje dober in strumen slovenski vojak, ker je tudi on sodil po mojih dejanjih. Primer bi lahko podkrepil z imeni, ker še pa večina teh ljudi živi, bom opustil.

(Se nadaljuje.)

K U L T U R N I P R E G L E D

Iz našega glasbenega sveta

Arnič, slovenski simfonik

V ljubljanski Unionski dvorani je 5. nov. gostoval orkester Belgrajske filharmonije pod vodstvom dirigenta Hrvata Lovra Matačića. Ta orkester ima 80 godev. Na sporedu je bila tudi slovenska simfonija »Pesem planin«, ki jo je zložil Blaž Arnič.

Ta večer je bila potrjena domneva, da smo Slovenci v Blažu Arničju vendar kedaj dobili skladatelja, ki daje upanje, da bo dvignil našo slovensko umetno glasbo iz dosedanjega dolgočasnja in ji odprl vrata v široki svet. Da smo si na jasnem: kar je bilo v tem oziru dosedaj pri nas ustvarjenega, ni bilo sposobno, da gre čez naše meje. Ne gre sicer odrekati našim skladateljem umetnostnega prizadevanja in tehnične dovršenosti, vendar po večini njihove ustvaritve niso imele v sebi tiste iskre, ki bi brezpogojno prepričevala slehernika. Kdor pozna svetovno glasbo, je moral ugotoviti, da je veliko tistega — seveda ne vse — kar so naši skladatelji napisali, le v drugi obliki, že slišal. Z eno besedo: večini naših skladb manjka glasbena izvirnost, manjka jim osebnost, gibljejo se večji del po že znanih, izvoženih potih. Zato so sicer mogle biti deležne priznanja za znanje in stremljenje, niso pa bile po veliki večini močne dovolj, da bi človeka prevzele in ga prepričale.

Zdi se pa, da je Arnič izjema v slovenskem glasbenem svetu. Ne da bi ga hoteli šteti že med veličine glasbenega sveta — nikakor ne, ker je dosedaj še vse premalo napisal in tudi vse kaže, da je šele v razvoju. Morda bodo te besede postale jasnejše, če napravimo primer: če je Beethoven velika goreča baklja, je Arnič goreča svečka. Toda važno je pri tem, da Arnič vendar sveti in da njegov ogenj ogreva. In to je veliko in je odločilno. Ta občutek je moral imeti vsak, kdor je poslušal njegovo »Pesem planin«. Sicer se poslušalec včasih ni mogel ubraniti vtiska, da izraz za slične situacije, kot jih Arnič glasbeno obdelava v svoji simfonični pesnitvi, ni čisto nov. Tak občutek je prevladoval le tu in tam. So pa bili drugi motivi, ki so razodevali popolno izvirnost ter so poslušalca brezpogojno zajeli. Kakor je Arnič vse te svoje glasbene domisleke znal razporediti, med seboj preplesti in jih pripeljati do učinkovitega stopnjevanja, vsega tega v slovenski umetni glasbi doslej ni bilo najti. Ne hote se je moral poslušalec prepustiti Arničevi glasbi in duhovno ugodje, ki ga je povzročila, ustvarja željo, da to glasbo še sliši, to pa tembolj, ker človeku daje zavest, da je to čisto naša — slovenska glasba! Brezdvomno bo Arnič v nadaljnjem razvitku izpopolnil svojo glasbeno osebnost in dal svoji glasbi tisti svojstveni izraz, ki ga je doslej že naznačil, ki je simpatičen in ima vse pogoje, da bo v širni svet ponese slovensko ime, in da bomo Slovenci lahko ponosni, da imamo vsaj enega zares reprezentativnega skladatelja.

Simfonični koncert v ljubljanski Unionski dvorani dne 5. novembra t. l. je pa znova z vso jasnostjo potrdil, da imamo Slovenci za resno umetno glasbo veliko zanimanja. S tem je na eni strani ovržena trditev nekkih krogov pri nas, da je med našimi ljudmi le malo takih, ki žele resne umetne glasbe in da je zaradi tega treba občinstvu postreči s harmoniko, plesnimi drajnami ter raznimi Waldteuffli, Linkeji, Kettelberji in podobnim, resno simfonično glasbo pa zapostavljati, ker ljudi ne privlačuje. Pri tej priložnosti je treba spet in spet na glas povedati sedaj pri nas v politiki odločujočim osebam, da naj že vendar kedaj poskrbe za to, da bo odpravljeno kričevo zoperstavljanje Slovencev, na glasbenem polju, ko ljubljanska filharmonija ne dobi niti dinarja državne podpore, belgrajska pa kar 150.000 din na leto. Ljubljanska filharmonija more z velikimi žrtvami komaj sem in tja prirediti kak koncert. Je pa med nami glasbeno zanimanje in višina našega kulturnega življenja že tolikšna, da bi smeli imeti vsaj enkrat na mesec po en resen simfonični koncert. Brez denarja seveda tega ni mogoče doseči. Ni nobenega opravičila, da bi bili Slovenci tako zapostavljeni, posebno v teh časih, ko je na čelu prosvetnega ministrstva rojak iz Slovenije. Prejšnji režimi slovenski filharmoniji niso ničesar dali, ker so v Sloveniji rojeni jugoslovenci imeli le en sam interes, da bi čim bolj ponižali Slo-

vence (in seveda tudi Hrvate) in jih spravili v čim večjo podrejenost, medtem ko naj bi Srbi imeli vse prednosti. Glasba je eden izmed kulturnih faktorjev, ki nas usposablja za tekmo z drugimi narodi. Slovenci imamo nenavaden smisel za glasbo in zato je huda krivica, da nam ne dajo tiste denarne podpore, kot jo imajo drugi, posebno še ko Slovenija toliko preveč plačuje v centralne blagajne.

Značilno je, da nam je moral veliko, resno slovensko simfonično skladbo »Pesem planin«, v Ljubljani prvič igrati belgrajski orkester pod vodstvom hrvaškega dirigenta! Slovenska ljubljanska filharmonija bi jo gotovo rada, če bi jo mogla. V razmerah, v kakršnih smo, je moral to nalogo izvršiti neslovenski dirigent z neslovenskim orkestrom. Matačićev koncert je bil po večini sporeda pomemben umetniški užitek. Orkester po kakovosti glasbil in godev sicer ni na najvišji stopnji popolnosti, ter so bile nekatere pomanjkljivosti včasih dosti občutne. Trobila (zlasti lesena) niso zadovoljevala, trompete niso imele vedno čistega glasu; tudi violinam manjka tisti sladki zvok, ki človeka tako zelo zajame. Pa nič ne de. V celoti je orkester zadovoljeval ter je poslušalec posamezne hibe rad spregledal spričo nenavadne osebnosti dirigenta Lovra Matačića, ki je znova pokazal svoje velike zmožnosti, ki so svetovnega formata. Od vseh točk sporeda je bila brezdvomno najbolje izvajana krasna predigra k Wagnerjevi operi »Mojstri pevci norimberški«. Tudi pri koncertih v zamejstvu je redko slišati to predigro igrati s tolikšno umetniško dovršenostjo, kot nam jo je pokazal Matačić. Zelo dobra je bila tudi izvedba Beethovne 3. simfonije v es-duru. Spričo te genialne glasbe je šele prav jasno, kako majhni so ostali skladatelji — če izvzamemo njih 5 ali 6, ki spadajo v prvo vrsto glasbenih genijev. Zadnji stavek Beethovne »Eroike« je Matačić vzel v tempo, za spoznanje počasnejšem, kot je v navadi pri svetovnih dirigentih, vendar to ni motilo, ker je Matačićevo pojmovanje tudi ustrezalo glasbenemu in umetniškemu čutu. Obe Hrističevi skladbi je občinstvo sprejelo z aplavzom. Sporedu dodana Hrističeva baletna skladba je zanimiva v ritmičnem pogledu, medtem ko je Hrističeva simfonična skladba »Vstajenje« človeka pustila skoraj hladnega, saj je podobna glasba znana že iz drugih skladb svetovnega slovesa.

Škoda, da je Matačić vzel v svoj spored tudi Liszta. Ta skladatelj je bil pač pomemben v prejšnjih desetletjih, danes pa njegova izraznost ne prepričuje več in je že precej obledela. Na koncertnih sporedih se drži Liszt z nekaterimi svojimi klavirskimi skladbami, med tem ko večina njegovih skladb, zlasti orkestrskih, spada že v preteklost. Prav bi bilo, če bi Matačić izbral raje kakšno Debussyjevo, Ravelovo ali kakšno skladbo Stravinskoga.

A. B.

NAŠE REVIEJE

Iz posebnih razlogov se bomo to pot v poročilih o zadnjih zvezkih naših revij, ki jih dobivamo v zameno, omejili na suho referiranje o njihovi vsebini.

„Dejanje“ št. 8

Oktohrska številka »Dejanja« prinaša na uvodnem mestu sestavek svojega urednika Edvarda Kocbeka »Kristjan v svet«, Ivo Pirkovič pa je prispeval sestavek »Logično vrednotenje izkustvene znanosti«. Ostala vsebina zvezka je leposlovna: Čene Vipotnik objavlja dve pesmi: »Klavrna zgodba« ter »Otrok in mati«, ki ju je poznamoval tudi s skupnim naslovom »Iz potepuških pesmi«. Anton Slodnjak priobčuje odlomek iz zgodovinskega življenjskega romana o Francetu Levstiku, ki bo v kratkem izšel pod naslovom »Pogine naj pes!« Odlomek nosi naslov »Levstik prvič obišče Vuka Stefanovića Karadžića«. Avgusta Gabersčik-Smolej je napisala informativno študijo »Obraz slovaške lirike 1918—1940«, ki jo pojasnjujejo njeni prevodi iz slovaške poezije, katerih prva polovica je iz-

šla že v aprilski številki, druga pa šele zdaj obenem s študijo. V oddelku »Knjižna poročila« ocenjuje Francž Koblar Kozakovo knjigo »Maske«, Lino Legiša poročila na kratko o Pahorjevem zgodovinskem romanu »Matija Gorjan«, Janez Gradišnik pa o knjigah Mladinske matice za leto 1939 in 1940.

„Sodobnosti“ št. 9

Novembrska številka »Sodobnosti« ima naslednjo vsebino: na uvodnem mestu je natisnjena Prežihovega Voranca napol leposlovno podana podoba globače, po kateri teče naša Drava od Žvabeka do Traberka, ki nima zemljepisnega imena in jo meja nenaravno deli na dvoje. Voranc je dal temu svojemu spisu naslov »Ob versajskih plotovih«. Igo Gruden je edini zastopnik vezane besede v tej številki s svojo pesmijo »Vojna balada«. A. Javor nadaljuje svoje razpravljanje pod naslovom »Evropske krize in slovenski narod« in objubljuje konec za prihodnjo številko. Prav tako se bodo končale v decembrski številki: Prežihovega Voranca novela »Asasa«, R. Kyovskega »Pripombe k načrtu avtonomije za Slovence na Koroškem z dne 17. julija 1927« in Ceneta Logarja »Vrednotno normativni in socialni temelji lepote in umetnosti«. V rubriki »Refleksije« začneja neki A. Javor »Pripombe k slovenski literarni zgodovini«. Za zdaj se je lotil samo pokojnega prof. Prijatelja pod naslovom »O dogmah in Prijateljevih »Starostovcih«. Na koncu sicer ni označeno, če se bodo pripombe še nadaljevale, sklepamo pa to iz številke 1., ki stoji pred omenjenim naslovom. V »Političnem obzorniku« se nadaljuje in končuje razmišljanje »Zakaj se je zrušila Francija?« Oddelek »Kritika« je v tem zvezku nekoliko obširnejši kot v prejšnjih. Vran poroča o glasilu Slavističnega društva »Slovenski jezik«, F. Šijanec o Mesesnelovi razpravi o slikarju Jožefu Petkovsku, ki je izšla letos v enciklopedični zbirki »Pogledi« pri Akademski založbi, Janko Liška pa končuje svojo nadrobno oceno monografije o Aškercu, ki jo je napisala dr. Marja Boršnik-Škerlakova. V rubriki »Kronika« se spominja F. Mesesnel sedemdesetletnice Mateja Sternega, M. Ravbar pa polemizira pod naslovom »O prekmurskem knjižnem narečju« s tistimi konservativnimi elementi v Prekmurju, ki se trdovratno upirajo uvajanju slovenskega knjižnega jezika in s tem velenjenju prekmurskega ljudstva v slovensko narodno celoto.

„Umetnost“ št. 3

Tudi novembrska številka te revije za umetniško kulturo prinaša obilo ilustracij, ki so povečini v zvezi s sestavki, priobčenimi v zvezku. Martin Benčina je prevedel članek »Umetnost v Sovjetski Rusiji«, ki ga je napisal v francoščini Louis Réau, ki slovi kot najboljši francoski poznavalec ruske umetnosti. Eđa Stadler seznanja bralce »Umetnosti« z življenjem in delom velikega ruskega slikarja Ilije Jefimoviča Rjepina. Študiji sta pridejani dve reprodukciji Rjepinovih slik. Večje število reprodukcij se nanaša na »Zgodovinske slike A. G. Kosa« za reprezentančne prostore v palači banske uprave. Natisnjen je tudi govor bana dr. Marka Natlačena, govoren ob priliki ko je bila odprta razstava Kosovih slik v Jakopičevem paviljonu. Dve sliki in kratek zapisek naj opomnita bralce na sedemdesetletnico Mateja Sternega. Saša Šantel pa piše o »Razstavi slik in risb Rika Debenjaka«, poročilo dopolnjuje večje število Debenjakovih del v reprodukciji. Fr. Šijanec obdeluje v svojem »Pregledu zgodovine slovenske likovne umetnosti« predzgodovinsko dobo. Kakor navadno končuje tudi ta zvezek »Umetnosti« rubrika »Iz umetniškega sveta« s kratkimi zapiski o novih delih in o razstavah slovenskih oblikujočih umetnikov ter o raznih zanimivostih in značilnostih iz umetniškega sveta doma in na tujem.

Jezikovni kotichek

Izredno barbarska je slovenščina v prevodu Bulwerjevih »Poslednjih dni Pompejev« (poslov. A. G., Splošna knjižnica, 24. in 25. zv., 1924). Po »Slovenski knjigi« Organizacije knjigarjev iz l. 1939. je prevedel ta roman A. Gabršček. Ta gospod je

bil nekaj slišal, da ima v stari cerkveni slovenščini povedek pogosto pri sebi določilo v orodniku. Ostalo pa mu je neznano, da se to določilo vedno ujema z dopolnilom (objektom) v spolu in številu. Zato bereš pri njem n. pr.: »Ako jo je smatral nevarnim« (II. zv., str. 103.); »ko so bila znamenja proglašena ugodnim« (I. 57.); »da so smatrali potrebnim zakone« (I. 89.). — Slovenska raba zaimka »svoj« mu je uganika; zato piše: »Vsled s v o j e lepote se je zbrala okoli nje četa častilcev« (I. 63.) — to bi bilo prav, če bi se govorilo o lepoti čete! Slov. je prav: »zaradi njene lepote« Gospoda A. G. je zbegala laščina, ki ima suo za njegov, njen, vaš in svoj. — Napačna je uporaba roditeljskega namesto svojilnega pridevnika v takihle primerih: proti hiši Jone (I. 71.), pod ščetko sužnja (I. 107.), sin Neptuna (I. 140), v roko Atena (II. 136.), na oltarjih Izide (II. 134.), na zabavah Egipčana (II. 126.), v hiši Atena (I. 178) i. dr. — Cipriški umetnik (z otoka Cipra) (I. 67) in »saturniška doba« (po bogu Saturnu) (I. 165): ta dva pridevnika se nikakor ne moreta opravičiti s takimi, kakršni so: pisarniški, gostilniški, kavarniški; ti so izvedeni iz starejših besed pisarnica, gostilnica, kavarnica.

Prava sramota je tale stavek (I. 72.): »Navajen laskanju, mu je isto zamrlo v ustih.« A. G. je mislil povedati, da je nekemu človeku zamrlo v ustih laskanje, ki ga je bil navajen. Če hočemo tu zavisnik nadomestiti z golim deležnikom, se mora deležnik ujemati v spolu, sklonu in številu z dajalnikom »mu«; pri glagolu »navaditi se« vprašujemo po dopolnilu z roditeljskim »česa?« (ne »čemu?«) in zaimek isti rabimo le za istovetenje. Glasilo bi se torej: »Navajenemu laskanju mu je to zamrlo.« — A. G. kuje samovoljno čudne besede z obraziloma -ar + -ija; n. pr. »ne brigaj se za take »krinkarije« (I. 81.) in »kvasarije« (II. 139.). — Ker je »moj rojak« = mož mojega rodu in »moj vrstnik« = človek moje vrste, so napačni tile stavki: »prišel je kot sorojak mojega očeta« (I. 91.); »ki so ga sovrstniki proglasili nesmrtnim« (I. 102.) in »od njenega sodruga« (I. 137.) (prav je le: rojak, vrstniki, od nj. druga). — »Pa so ga pozivljali« (I. 103.) — slov.: pozivali, ker je nedoločnik le pozivati (kakor devati, dremati, sipati, zibati); sedanjik je pozivljem ali pozivam (ne: pozivljam).

»Včasih pred, večinoma pa po pravi kopeli« (I. 105.) — to se reče slovensko le: »včasih pred kopaljo, več. pa po njej.« — »Tam se vidi le krasoto« (I. 108.) — slov.: krasota (ali pa: vidiš [vidimo, je videti] le krasoto). — »Čedalje bolj zle slutnje« (I. 133.) — slov.: hujske slutnje. »V bolj hladno sobe« (I. 109.) — slov.: hladnejšo. — »Vprašaj me« (I. 116.) — prav: vprašuješ. — »Obupajočo Tesalko« (II. 85.) — prav: obupujočo. — »Sužnje to zanikajo« (I. 187.) — reci: zanikujejo. — To so trije dovršniki, uporabljeni krivo namesto nedovršnikov. — Že Miklošič je ugotovil, da rabimo besede roka, noga, koleno, uho, lice... v množini, ne pa v dvojnini; A. G. pa piše: vila je roki (I. 148.), prekrižava roki; glasovi so ji bili na ušesi (I. 175.); vpitje je prihajalo na ušesi Egipčana (II. 130.) — slov.: Egipčanu na ušesa. — »Možje so vzkliknili presenečenja« (I. 153.) — prav: od presenečenja (Breznik, Slov.-slovn., 4. izd., § 269. v odstavku o predlogu »od«). — G. A. zamenjuje glagola spremiliti (spremiti) in sprejeti (sprejem); n. pr.: »sprejmite jih ven!« (II. 198.) (reci: sprejmite!) in »sprejem te do vhoda v hišo« (I. 200.) (reci: spremiti). — Tako rabijo Primorci »primiti« namesto »sprejeti« in »prijeti«. — »Krik, ki je izražal dolgo zatajujoč obup« (II. 95.) — prav: zatajevanje. — Podoben primer: »Trdno je stal sredi uničujočih življenj« (II. 234.) — prav: uničevanih (ali neprisiljeno: sredi uničevanja življenja). — »Na žrtveniku se je žgalo dišavo kadilo« (II. 99.) — slov.: debteče (dišeče, vonjavo) kadilo. Imamo dremav, bahav, kurjav, brbljav — ne pa dišav. — »Roži moraš dobro zaliti« (II. 119.) — prav: rožo (pač pa: roži prilivati). — »Počisti me s pogledom tvojega obličja!« (I. 314) — slov.: seveda: svojega! — »Je dejala nakrat Nidija« (I. 353.) — reci: na lepem, nenadoma. — »Sense so se drenalje proti galeriji« (II. 179.) — slov.: prerivale, gnetle. — »Ne bom smel čutiti nikakega sorodnega čustva do tebe« (I. 288.) — prav: sorodstvenega čustva (t. j. čustva sorodstva) i. t. d.

—ABC—

Urednik in izdajatelj: Ivan Zorec, pisatelji v Ljubljani